

Liturginiai drabužiai: istorija, funkcijos, simbolika

...Mozė MITKEVIČIUS klausytojams pasakojo apie liturginių drabužių sakralią paskirtį. APŽVALGA, tikėdamasi savo skaitytojų susidomėjimo, dalijasi paskaitos įspūdžiais.

Apie liturginių drabužių istoriją ir reikšmę Bažnytinio paveldo muziejaus surengtoje paskaitoje pasakojo diakonas Mozė Mitkevičius. (Martynos Žilionytės nuotr.) (dabar jis jau kunigas) –mano pastaba.

Palenk mane, Viešpatie, po Tavo saldžiuoju jungu, Tavo Motinos Marijos meilia našta.

Tokią maldą kalba kunigas, vilkdamasis humerolą – skraistę su raišteliais, apgobiančią pečius. Ši skraistė simbolizuoja skydą, ginantį nuo piktosios dvasios. Laiške Efeziečiams skaitome tokias eilutes: ***Visais atvejais pasiimkite tikėjimo skydą, su kuriuo užgesinsite visas ugningas piktojo strėles...*** Taip savo paskaitą pradėjo diakonas Mozė, pažadėjęs pademonstruoti klausytojams liturgijoje naudojamus drabužius, čia pat juos vilkdamasis.

Pasak diak. Mozės, kunigo pasiruošimas Mišioms, velkantis liturginius drabužius, virsta ypatingu procesu, pagrįstu Šventuoju Raštu. Drabužių pavadinimai lotyniški, juose užkoduota sakrali prasmė. Žinome, kad visais laikais žmonės bendravo su aukštesnėmis jėgomis, pasirinkdami ypatingas vietas ir daiktus. Dar Senajame Testamente randame detalios aprašytą Vyriausiojo kunigo Aarono aprangą, taip pat ir aukojimo apeigas. Pirmieji krikščionys buvo žydai, tad ir jų apranga buvo žydiška. Krikščionybei plintant Graikijoje ir Romoje, keitėsi ir drabužiai, naudojami apeigose. Čia pasireiškė helenizmo ir Romos įtaka, nes atsivertę į krikščionybę pagonyms be jokių skrupulų viską prisitaikydavo sau.

Liturginiai katalikų dvasininkų drabužiai, naudojami mūsų laikais, buvo patvirtinti Tridento visuotiniame Katalikų Bažnyčios susirinkime, vykusiam 1545–1563 metais Italijos mieste Tridente. Po šio susirinkimo kasdieniu privalomu kunigo drabužiu tapo *sutana* (prancūziškai – apranga). Nešiojama ji buvo jau VI amžiuje ir iš pradžių tai buvo paprastas tamsus maišas, kurį vilkėdavo atgailaujantys dvasininkai. Tamsi spalva simbolizavo atsiskyrimą nuo pasaulio. Pasak diak. Mozės, šiais laikais, „atleidus varžtus“, sutana daugiau naudojama tik liturgijoje. Šį drabužį privalu nešioti su *koloratka* (apykakle – įdvasinimo ženklų). Klierikai juokaudami vadina ją „skaistute“.

Alba ir veliumas. (Martynos Žilionytės nuotr.)

Alba yra lotynų kalbos žodis, reiškiantis „baltą“. Pirmaisiais amžiais jų būta įvairių spalvų, dėl kurių niekas nesuko galvos, – svarbu buvo, kad alba būtų švari ir pasiūta iš paprastos lininės medžiagos. XI a. mišioluose atsiranda įrašų apie tai, kad albas privalu dėvėti liturginėse apeigose. Velkantis albą iki II Vatikano Susirinkimo buvo kalbama malda: ***Išbalink mane, Viešpatie, ir nuvalyk mano širdį, kad išbalintas Avinėlio krauju mėgaučiausi amžiniais džiaugsmais.*** Tai yra nuoroda į Apreiškimo knygos 7 sk. 14 eil., kurioje skaitome, kad Jėzuje Kristuje, Jo kraujyje bus išbalinti mūsų apsiaustai, mūsų gyvenimai.

Juosdamasis **cingulį** (diržas, juosta) diakonas Mozė akcentavo, kad viduramžiais jį dažnai puošdavo brangakmeniais, tačiau Tridento susirinkimas nustatė, kad tai turi būti paprasta virvė, kuria susijuosiamos strėnos. Cingulis rišamas specialiu mazgu, o rišant tą mazgą, buvo kalbama malda: ***Sujuosk mane, Viešpatie, skaistybės juosta ir užgesink mano strėnose geismo galią, kad manyje pasilikty susivaldymo ir skaistumo dorybė.*** Prisimenama, kaip Jėzui buvo surištos rankos prie stulpo, kai jis buvo nuplaktas. Žmonės anksčiau nelabai suprasdavo lotyniškų Mišių teksto, bet žiūrėdami į kunigą permąstydavo visą Kristaus kančios istoriją.

Stula graikiškai reiškia šalį. Kažkada tai buvo puošnus moters drabužis, siuvas iš prabangių medžiagų, puošiamas brangakmeniais, siuvinėjamas aukso ir sidabro siūlais. Demonstruodamas klausytojams stulą Mozė kalbėjo tokią maldą: ***Duok man, Viešpatie, nemirtingumo rūbą, kurį praradau dėl pirmųjų tėvų prasižengimo, ir nors nevertas artinuosi prie tavo šventosios paslapties, tenusipelnau amžinojo džiaugsmo.*** Stula simbolizuoja nemirtingumo rūbą, ji yra vizualus kunigo galios pareiškimas, simbolizuojantis, kad žmogus, kuris ją dėvi, turi teisę teikti sakramentus. Kunigas stulą užsideda ant pečių, o diakonas ją sega apačioje ir užsimeta per kairį petį, o tai reiškia, kad diakonas negali teikti visų sakramentų, liaudiškai tariant, – tėra tik pusiau kunigas. Dar nuo pirmųjų krikščionybės amžių diakonai patarnaudavo Šv. Mišių metu, o pats graikų kilmės žodis diakonas, lotyniškai *ministerus* reiškia tarną.

Dalmatika. (Bažnytinio paveldo muziejus/Kęstučio Stoškaus nuotr.)

Pagrindinis diakonų liturginis drabužis yra **dalmatika**. Įdomu tai, kad pirmasis ją užsivilko Romos vyskupas – popiežius. Paskui ją buvo leista dėvėti kardinolams, esantiems Romoje, vėliau Romos diakonams, o po Tridento dalmatika tapo visų diakonų drabužis. Šis drabužis buvo perimtas iš barbarų ir šokiravo tų laikų visuomenę. Pasakodamas apie dalmatikos sukeltą efektą, diak. Mozė jį prilygino mini sijono pasirodymui mūsų laikų visuomenėje, nes kadaise dalmatika buvo apatinis puošnus drabužiu, nedemonstruojamas išorėje. Pirmosios dalmatikos buvo ilgos, vėliau buvo sugalvota jas sutrumpinti, dėl patogumo prakerpant rankoves. Dalmatikos turėjo būti su kryžiumi, be jokių atvaizdų, nebent su Jėzaus vardo įrašu. Po Tridento dalmatikos buvo puošiamos, įdedant daug darbo, o jas siuvinėdavo moterys – vienuolės ar bajorės. Dalmatika buvo įteikiama diakonato šventimų metu, ir kiekvienas didžiūnas laikė savo garbės reikalu apdovanoti dvasininkus liturginiais drabužiais.

Arnotas. (Bažnytinio paveldo muziejus/Arūno Baltėno nuotr.)

Pereidamas prie pasakojimo apie **arnotą** (lot. *ornatus*), M. Mitkevičius ypač akcentavo šio žodžio reikšmę – *puošnus*. Kunigas Mišias laikydavo presbiterijoje, ir visi matydavo jį iš nugaros, kuri turėjo būti itin puošni. Arnotas po Tridento susirinkimo įgavo „agurko“ formą, dėl to kartais vadinamas agurkiniu, tačiau dabartiniai arnotai yra panašiausi į ankstyvuosius, vadinamus *casulem*,

savo forma primenančius namelius – palapines, kuriuos užsivilkus matyti tik galva, o likęs kūnas lieka uždengtas. Arnotas simbolizuoja Kristaus meilę žmogui. Arnotą velkantis, kalbama malda: ***Viešpatie, tu esi pasakęs „mano jungas švelnus, mano našta lengva“, padaryk, kad pajėgčiau taip jį nešti, kad gaučiau tavo malonę.*** Arnotas taip pat simbolizuoja kryžių, kurį nešė Kristus.

Manipulis. (Martynos Žilionytės nuotr.)

Manipulis (liet. rankmaustė) – šiandien jau nebenaudojamas liturginis atributas. Tai ant kunigo rankos uždedama skepetaitė, simbolizuojanti Kristaus ašaras, jo prakaitą Alyvų sode. Manipuliu kunigai valydavosi prakaitą, o po Tridento susirinkimo šias skepetaites imta puošti aukso siūlais ir brangakmeniais.

Pijusės, dvasininkų kepurėlės, žodžio reikšmės negalėjo paaiškinti ir diakonas Mozė. Pijusės termino kilmė neaiški, kai kas spėja, kad jis galėjo atsirasti nuo popiežiaus Pijaus vardo. Tikrasis kepurėlės pavadinimas yra *zucker* (moliūgėlis). Taip ji buvo praminta dėl formos. Pijusės būna 3 spalvų: juodos, raudonos, violetinės. Dar yra balta pijusė, kurią nešioja tik popiežius. Juodos skirtos eiliniams kunigams, raudonos – kardinolams, violetinės – vyskupams. Pijusių paskirtis buvo pridengti *tonzūras* – dvasininkų išskustus pakaušius kaip ženklą, kad jie priklauso Dievui ir Bažnyčiai. Kalbama, kad tik Romos kurijoje pasiuvamos tokios pijusės, kurios nekrenta nuo šventųjų vyrų galvų. Tačiau čia pat diak. Mozė linksmi pridūrė, kad Šv. Dvasia prilaiko pijuses, bet Ji laisva jas ir nupūsti... Vyskupai ir popiežius pijuses nusiima Šv. Mišių metu per Aukos liturgiją, o užsideda po Komunijos.

Pasakodamas apie **tonzūrą** Mozė paminėjo, kad krikščionybėje ji atsirado tik VII a., dvasininkams rengiantis pasiaukoti Dievui ir Bažnyčiai. Būta kelių tonzūrų. Rytų Bažnyčia remiasi Šv. Pauliumi, kuris nusiskuto galvą (iš Apaštalų darbų 18 sk. 18 eil.), tad stačiatikiai visiškai nusiskusdavo. Keltų tonzūra buvo nuo ausies iki ausies, o pagal Romos tradiciją išskutamas tik galvūgalis. Po Tridento Susirinkimo ji buvo privaloma visiems dvasininkams, tačiau po II Vatikano Susirinkimo jos buvo atsisakyta. Anot Mozės, šiais laikais niekas neišsiskuta tonzūros – dvasininkų pakaušiai patys išplinka.

Nuo senų laikų ilgi plaukai siedavosi su laisve, karaliai nešiojo ilgus plaukus kaip orumo ir galios simbolį, o vergai ir nusikaltėliai būdavo nuskutami. Nusiskutę Dievo garbei, savo noru aukodavo laisvę, galią, puikybę, tapdami Dievo tarnais. Tokia tonzūros prasmė.

Laimindamas Švč. Sakramentu, kunigas dedasi ant pečių **veliumą**, kurį sudaro paveliūmys – pamušalas – ir iš balto šilko pasiūta viršutinė dalis paaukuotais krašteliais. Veliumu išreiškiama ypatinga pagarba Švč. Sakramentui, nes kunigas kelia monstranciją (puošnų liturginį indą, skirtą viešai garbinti Šv. Ostiją), pridengdamas rankas veliumu.

Užsivilkęs liturginius drabužius, diak. Mozė atkreipė klausytojų dėmesį į tai, kad šiuos drabužius dėvi kunigai. Vyskupai dar nešioja *mitras*.

Mitra. (Bažnytinio paveldo muziejus/Arūno Baltėno nuotr.)

Mitra – vyskupo galvos apdangalas, graikų kalboje reiškiantis galvos raištį. Žinomos dvi jos kilmės versijos. Pirmoji teigia, kad mitra buvo žydų vyriausiojo kunigo galvos apdangalas, o kita versija tvirtina, kad mitra kilo iš graikų atletų galvos apdangalo, kurį jie gaudavo laimėję varžybas. Mitros juostos simbolizuoja Senąjį ir Naująjį Testamentą. Tai Bažnyčios galios ženklas, reiškiantis, kad vyskupas gali kalbėti Dievo vardu, skelbti Bažnyčios mokymą. Mitros būna trijų rūšių: balta mitra, dėvima laidotuvių metu, ženklinanti prisikėlimą; puošnesnės dėvimos sekmadienio liturgijos metu, o auksinės, papuoštos brangakmeniais, dėvimos švenčių metu, taip pat teikiant Sutvirtinimo sakramentą. Mitros, kaip vyskupų vienybės su popiežiumi ženklas, paplito tik XI amžiuje.

Pasakodamas apie *palijus* (apdangalus), kuriuos iš popiežiaus gauna arkivyskupai, diak. Mozė pabrėžė jų juridikcinę galią. Palijus – tai rūbas su 6 kryžiais, kurie simbolizuoja Kristaus žaizdas. Palijams labai svarbi šv. Agnietės diena – sausio 21-oji, nes tą dieną laiminami avinėliai, iš kurių vilnos bus audžiami palijai. Du gražiausius trapistų vienuolių užaugintus avinėlius išrenka Laterano katedros kanauninkai. Avinėliai atiduodami Betliejaus šeimos seserims, kurios juos nuprausia, išdabina, aprenkia baltos ir raudonos spalvos apsiaustais, simbolizuojančiais šv. Agnietės kankinystę ir skaistybę. Ant apsiaustų užrašyta: *Šv. Agniete, kankine, melskis už mus ir Šventoji Agniete, mergele, melskis už mus*. Avinėliai papuošiami vainikais, surišamos kojos (kad nepabėgtų), tuomet užkeliami palaiminti ant Šv. Agnietės bažnyčios altoriaus. Po apeigų Laterano kanauninkai nugabena juos į Vatikaną, kad popiežius palaimintų jų misiją. Vėliau avinėlius pasiima benediktinės

vienuolės ir iki šv. Velykų juos gano ir šeria specialiame savo vienuolyno sode. Per Jonines, birželio 24 d., avinėliai kerpami, verpiamos jų vilnos, audžiami palijai, kurie atnešami ant Šv. Petro kapo. Šv. Petro ir Povilo dieną palijai įteikiami arkivyskupams.

Tiara – dabar jau nebenaudojamas kiaušinio formos popiežiaus galvos apdangalas. Popiežius Paulius VI, solidarizuodamasis su skurstančiais, nusprendė paaukoti tiarą Viešpačiui ir gautus pinigus išdalyti vargšams. Nuo to laiko tiarą galima išvysti Vatikano muziejuose, kur saugomos bent 7 tiaros. Tiara yra popiežiaus valdžios simbolis, pabrėžiantis, kad dvasinė valdžia aukštesnė už pasaulietinę; ji simbolizuoja keliaujančią, kenčiančią ir džiūgaujančią Bažnyčią.

Rišdamasis humerolą kunigas meldžiasi: Palenk mane, Viešpatie, po Tavo saldžiuoju jungu, Tavo Motinos Marijos meilia našta. (Livijos Paklonskaitės nuotr.)

Baigdamas paskaitą, diak. Mozė trumpai papasakojo apie spalvas, naudojamas liturgijoje. Liturginiai drabužiai ankstyvosios krikščionybės laikais buvo nespalvoti, spalvos atsirado tik po Tridento susirinkimo. Žalia spalva – tai spalva, teikianti viltį. Advento ir Gavėnios metu naudojama violetinė spalva, kurią trečiąjį sekmadienį pakeičia rausva. Tai yra džiugaus sekmadienio, leidžiančio šiek tiek atsipalaiduoti nelengvo pasninko metu, spalva. Balta ir auksine spalvomis puošiamasi per iškilmes. Raudona – kankinių – spalva naudojama Didįjį Penktadienį, taip pat minint šventes, susijusias su Šv. Dvasia. Žydra – Marijos spalva.

Šiais laikais Bažnyčia grįžta prie ištakų, prie pirmųjų krikščionių nuoširdaus ir gyvo tikėjimo. Tai atsispindi ir dabar dėvimuose liturginiuose drabužiuose, pabrėžiant jų taurų paprastumą, atsisakant nereikalingos pompastikos ir prabangos. Nejučia prisimename Jėzaus žodžius apie lauko leliją, kurią Viešpats išpuošia, jai tuo mažiausiai rūpinantis...]]

Autorius: Rasa BAŠKIENĖ